

OKRUŽÍ A MANŽETY PŘIPISOVANÉ VILÉMU SLAVATOVI Z MOBILIÁŘE ZÁMKU V JINDŘICHOVĚ HRADCI

VERONIKA PILNÁ

The Ruff and Cuffs Attributed to Vilém Slavata in Jindřichův Hradec Castle Furnishings

Seventeenth-century authentic parts of clothing are scarce both in the Czech and European context. They include the set of a collar, known as a ruff, and two cuffs that have remained at Jindřichův Hradec Castle. The set is ranked among famous textile relics and been exhibited many times because of its attribution. The article seeks to present these artefacts in view of historical tailoring and lacemaking technology. It provides a detailed description of the construction and technology solution of the two types of laces.

Key words: 17th century – ruff – cuffs – lace – lacemaking – bobbin lace – Jindřichův Hradec – historical fashion – historical clothing

Autentické oděvní součástky ze 17. století jsou vzácností v českém i evropském kontextu. Mezi ně patří také sada límce tzv. okruží a dvou manžet, které jsou uchovávány na zámku v Jindřichově Hradci. Sada jindřichohradeckých oděvních doplňků patří mezi velmi známé textilní památky a vzhledem k jejich přípisu byly mnohokrát vystaveny. Předkládaný text si klade za cíl přiblížit tyto artefakty z hlediska historické krejčovské a krajkářské technologie. Zabývá se podrobným popisem konstrukce tohoto kusu a technologickým řešením obou typů použitých krajek.

Klíčová slova: 17. století – okruží – manžety – krajky – krajkářství – paličkovaná krajka – Jindřichův Hradec – historická móda – historický oděv

<https://doi.org/10.56112/pp.2023.2.05>

Límeček lemovaný širokým skládaným pruhem zvaný okruží a manžety zdobené našívanou krajkou patří k typickým znakům vrcholné renesanční či manýristické módy druhé poloviny 16. století a počátku 17. století. Doplňoval oděvy mužů, žen i dětí z movitějších sociálních vrstev. Ozdobné skládání límce se objevilo již v německé módě před rokem 1550, ale bylo součástí košil a vznikalo technikou vřapování, kdy se řada drobných pravidelných záhybů sešívá k sobě. Sešití zmenší objem skládané plochy a sklady nechá do určité míry elastické. Pokud límeček zhotovený touto technikou má horní okraj ponechaný volně, pak se množství látky zkroutí a vytvoří malebné dekorativní záhyby. Zdá se, že s uzavřeným španělským *wamsem*¹⁾ a dámským živůtkem nebylo praktické, aby košile zabírala v celkovém vrstvení tolik místa, a tak se začaly límce vypracovávat zvlášť. Oddělení od košile umožnilo snazší údržbu, a z límců se tak staly v jejich nejdražší podobě velmi důmyslně vypracované oděvní kousky zdobené nákladnou krajkou. Finanční náročnost takového oděvního doplňku, krása krajky, spojitost s významným nositelem

pak způsobily, že některé příklady se nám dochovaly do současnosti, protože byly uschovány jako upomínka na konkrétní osobnost. Uchovávání oděvů nebo jejich částí se stalo fenoménem přinejmenším od středověku, kdy osobní textilie sloužily jako sekundární relikvie. Oděvy, pokrývky hlavy, rukavice či obuv se stávaly součástí chrámových pokladů společně s kosterními pozůstatky světců. V 16. a 17. století byly podobně ukádány oděvy panovníků nebo důležitých členů šlechtických rodin. Takovým příkladem je i sada límce typu okruží a dvou manžet s inventárními čísly JH2848, JH2849a a JH2849b z mobiliárního fondu zámku v Jindřichově Hradci,²⁾ které mají upomínat na Viléma Slavatu z Chlumu a Košumberka (* 1572 – † 1652), manžela dědičky jindřichohradeckého panství Lucie Otýlie z Hradce (* 1582 – † 1633). Oděvy byly jako memorabilia na zámku v Jindřichově Hradci zaznamenány již v prvních lokálních průvodcích a soupisech. Josef Novák v soupisu vydaném v roce 1901 zmiňuje řadu oděvů Rudolfa Černína, ale okruží a manžety nikoliv.³⁾ Předměty nebyly po znárodnění zapsány Národní kulturní komisí do tzv. černých knih, vyskytují se pod čísly 3773 a 3776 až v pozdějším inventáři označené jako vícenález při inventarizaci mobiliárního fondu z roku 1985.⁴⁾

Vilém Slavata jako český královský místodržící byl slavným bezprostředním účastníkem pražské defenestrace v roce 1618 a tuto událost popsal ve svých pamětech. Zde zmiňuje také uschování prostřeleného oděvu a okruží hraběte Martinice na památku: „tak ihned několik ran pořád z rozdílných ručnic z obojí strany, jak z oken paláců tak z těch naproti valům, dolů na ty oba pány se stalo, z nichž dvě na shrabe z Martinic přišly, jedna blízko hlavy po levé straně skrze obojek na způsob okruží sbíraný, a druhá nad levým ramenem skrze kanavácový plášť a právě pod ním skrze piccátillie při černé aksamitové sukničce naskrze prošly, a v tom každém kusu, jak v obojku tak i v plášti a y sukničce, po dvouch dosti velikých dírách učinily. Však dále skrz kabát karmazínový dokonce nepřišly a tělu jeho nic neuškodily, jakž toho na dotčených, obojku, sukničce a plášti, naschválně pro památku pilně schovaných.“⁵⁾ Svoje oblečení podrobněji nezmiňuje.

V rámci známé ikonografie z přelomu 16. a 17. století jsou doloženy případy s realistickým zobrazením reálných předmětů včetně oděvů.⁶⁾ Nabízí se tak porovnání dochovaných předmětů s obrazem na téma Zázračné zachránění místodržících Slavaty a Martinice při pražské defenestraci, který je součástí mobiliáře zámku v Telči pod inv. č. T1119a a podle aktuálních rozborů vznikl nejspíše po roce 1621.⁷⁾ Hlavním motivem votivního obrazu je pád Slavaty, Martinice a písaře Fabricia z oken druhého patra Ludvíkova paláce Pražského hradu obklopené alegorickými postavami a především postavou Panny Marie. Výjev je pojatý jako vyprávění a došlo zde ke schematizaci většiny prvků. Alegorické postavy a Panna Marie jsou zpodobněny v antikizujících tunikách, ale všechny reálné postavy jsou oblečeny do aktuální dobové módy sestávajícího z kompletního oděvu v černé barvě podle španělské módy s pláštěm i bílým okružím. Podle písmen, která odkazují na veršovanou legendu, by měla být postava označená H právě Slavatou, který společně s Fabrizioem mají skládané límce zachyceny ve stejném stylu, a to poměrně hustě nabírané, že to skutečně připomíná jemné plisování. Martinic zobrazený níže pak má tradičnější okruží s pravidel-

Obr. 1: Okruží připisované tradici Vilému Slavatovi, dnes státní zámek Jindřichův Hradec, inv. č. JH2848, stav 2021 (všechna foto V. Pilná, není-li uvedeno jinak).

Obr. 2: Detail plisování okruží, dnes státní zámek Jindřichův Hradec, inv. č. JH2848, stav 2021.

Obr. 3: Detail krajky okruží a zhotoveného modelu, stav 2023.

nými zaoblenými smyčkami. Manžety jsou však tvarově zcela odlišné, na obraze jsou namalovány v té době velmi oblíbené rovné manžety s mírným rozšířením směrem vzhůru. Votivní obraz s motivem defenestrace tak nehraje v ověření přípisu sady límce a manžet velkou roli, jelikož zjednodušení okruží na obraze dochovaný kus jen lehce připomíná a nelze vyloučit, že jindřichohradecké oděvní doplňky by autor obrazu interpretoval výtvarně odlišným způsobem.⁸⁾

LITERATURA

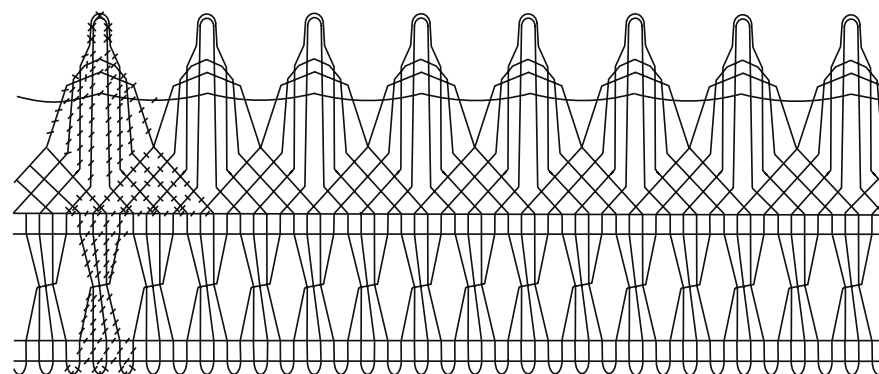
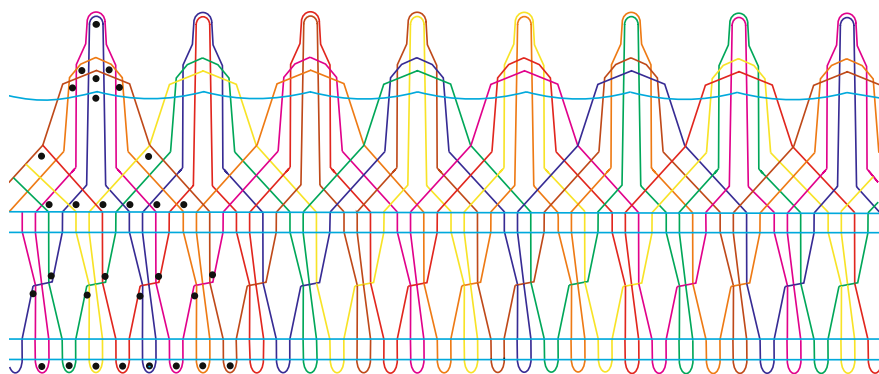
Pro nástin literatury k tématu okruží a manžet připisované Vilému Slavatovi je třeba zaměřit pozornost jednak do oblasti věnující se historickému oděvu, tak mezi tituly věnující se vývoji krajkářství a soupisu památek či inventářů k zámku Jindřichově Hradci jako památkové lokalitě. V roce 2008 bylo okruží i manžety prezentováno na výstavě Valdštejn a jeho doba, ale nebylo společně s dalšími předměty zapůjčenými z památkových objektů zahrnuto do doprovodného katalogu, který byl koncipován jako výběrový.⁹⁾ Okruží s manžetami bylo zařazeno mezi prezentované předměty v rámci výstavy Podoba a příběh: Portréty renesanční šlechty, která byla otevřena mezi říjnem 2017 a únorem 2018.¹⁰⁾ Vzhledem k tomu, že se na našem území jedná o ojedinělé exempláře, jsou vybírány za oblíbený obrazový doprovod k textu o dějinách odívání. Fotografie sady okruží a manžet z Jindřichova Hradce posloužila jako ilustrace na příklad v knize Mezi tradicí a módou od Aleny Nachtmannové z roku 2012 a také v titulu Šaty chodící od Mileny Hajné z roku 2016.¹¹⁾ V roce 2018 byly publikovány souhrnné nejstarší inventáře zámku v Jindřichově Hradci. Historii mobiliáře včetně stavu textilií v raném novověku se věnovaly Eva Lukášová a Věra Smolová v edici Renesanční sídlo pánů z Hradce v nejstarších inventářích jindřichohradeckého zámku.¹²⁾ V této knize jsou prezentované dva původní inventáře, starší z roku 1604 a mladší z roku 1638, ale pro předkládanou studii časově myslitelný mladší záznam obsahuje jen textilní vybavení zámku, a to včetně několika součástí liturgického oděvu.¹³⁾

Problematicke krajkářství a krajk v historickém vývoji obecně se v českém kontextu se zabývalo do současnosti několik autorek. V roce 2004 vyšla v technologické edici Řemesla – Tradice – Technika nakladatelství Grada kniha Krajkářství od Aleny Vodruškové a Ivy Proškové.¹⁴⁾ V textu autorky krátce nastínila historii krajkářství, historickým typům krajky a jednotlivým krajkářským oblastem včetně tradičního českého Vamberecka. V rámci edice Dějiny odívání byla zařazena specializovaná kniha Krajky, výšivky, stuhy, prýmký věnovaná obecněji různým výzdobným prvkům od Aleny Čechové a Anny Halíkové, kde jsou popisovány různé dekorativní techniky známé od pravěku až do roku 2000.¹⁵⁾ V roce 2004 se objevila publikace Dany Veselské zaměřená na popis krajk ze sbírek Židovského muzea v Praze, kde jsou připojené také technologické nákresy vzorů jednotlivých exemplářů a nejstarší datovatelný kus pochází z daru z roku 1608.¹⁶⁾ V roce 2008 pak Jitka Staňková zahrnuje tuto textilní techniku do svého titulu Tradiční textilní techniky.¹⁷⁾ Lze říci, že česká literatura zasahující do tématu do historických krajk trpí nešvarem zaměňováním technologických označení různých

Obr. 4: Panoramatický mikrosnímek krajky okružní, stav 2021.

Obr. 5: Nákras raportu krajky okružní: nahoře – barevně odlišený průběh jednotlivých párů a polohy špendlíků, světle modré linie – svislé páry; dole – grafická podoba vzoru se zaznačeným počtem kroucení (autorka podvínku J. Kottová, grafická úprava V. Pilná).

druhů krajek. Pokud je krajka datována do 16. či 17. století, automaticky se stává „reticellou“, ač je zhotovena jinou technikou, v některých případech diametrálně odlišnou, jako je paličkování.¹⁸⁾ Takové určení se nevyhnulo ani soupravě okruží a manžet z Jindřichova Hradce: „Nákrčník a manžety z jemného běleného plátna, tvořené úzkým pruhem s řadou drobných dírek na sešňorování, do něhož je vložen velmi jemně navrapovaný kanýr, lemovaný paličkovanou krajkou typu „reticella“.“¹⁹⁾

Historický vývoj technologie je však nutný sledovat i ve světovém kontextu, především západoevropském. Ze západní Evropy k nám po celý raný novověk společně s módou pronikaly některé technologické novinky a výčet tematických publikací je mnohem bohatší. Výzkumný trend sledující tradiční rukodělné techniky, jejich popisy a vzory je možné sledovat v anglosaské literatuře zhruba od hnutí arts and crafts²⁰⁾ na konci 19. století, kdy se různí autoři obraceli do minulosti k načerpání tradičních vzorů a postupů pro umělecké řemeslo.²¹⁾ Tak vyšly v tomto období tituly jako v roce 1900 kniha Nevilla Jaksona pod názvem *A History of Hand-made Lace*, kde se věnoval historickému vývoji krajkářství, jednotlivým technikám a stylům od nejstarších dob.²²⁾

Z novější literatury se zaměřují na historické oděvy a krajky ve světovém kontextu jednak příručky určené pro sběratele a také technologické knihy popisující jednotlivé dochované kusy z pohledu historické technologie. Osmdesátá léta byla na literaturu věnovanou krajkářství v historickém pohledu poměrně bohatá. V roce 1982 Pat Earnshaw vydala dvě knihy na téma krajkářství *Lace in Fashion: From the Sixteenth to the Twentieth Centuries*

a slovník *A Dictionary of Lace*.²³⁾ V roce 1983 publikovala Santina Levey titul zaměřený na historii krajky pod názvem *Lace – The History*.²⁴⁾ O dva roky později následovala kniha Brigity Fuhrmann věnovaná paličkováným krajkám.²⁵⁾ Identifikaci historických typů krajky především pro specializované sběratelství se věnovala v roce 2001 Heather Toomer ve své knize *Antique Laces: Identifying Types and Techniques*.²⁶⁾ Tento titul podrobně popisuje jednotlivé typy krajek na základě jejich technologických specifik, které následně vkládá do historického kontextu. Od roku 2012 v různých intervalech zveřejňuje také Gilian Dye svoje praktické průvodce pro rekonstrukce starých typů paličkových krajek podle předloh z 16. a 17. století.²⁷⁾ V roce 2018 vyšel v německém jazyce katalog *Historische Spitzen* textilního muzea v St. Gallen.²⁸⁾ Různým drobným rukodělným technikám včetně historických krajek se věnuje dále na příklad sborník *Crafting textiles* editovaný Frances Pritchardovou z roku 2021.²⁹⁾ Letos v lednu pak končila výstava *Threads of Power: lace from the Textilmuseum St. Gallen* se stejnojmenným katalogem, který obsahuje také eseje od různých autorů k vývoji krajek a k několika velkým krajkářským tradicím.³⁰⁾

Nejvýznamnějším zdrojem pro porovnání technologických postupů uplatněných na límcích a dalších oděvních doplncích z období konce 16. a 17. století je čtvrtá kniha Janett Arnold z řady *Patterns of Fashion* z roku 2008.³¹⁾ Arnold v ní podrobně popsala řešení různých typů límců a řady okruží z významných evropských sbírek od Itálie po Skandinávii. Na tento styl publikací navázala Jenny Tiramani, která společně s kolektivem autorů vydala tři technologické knihy na téma oděvů 17. století.³²⁾ Tyto tři

tituly neobsahují popisy okruží, ale nachází se zde rozbor dochovaných paličkovaných krajek z jiných typů předmětů, často zhotovených v originálu z kovových nití.

Ač je celý komplet okruží obecně známý a na zámku v Jindřichově Hradci v podstatě nepřetržitě vystavovaný, jeho popisy se omezují na konstatování, že se jedná o okruží s krajkou. Alena Nachtmannová používá k označení manžet označení z dobové mluvy *tacle* a relativizuje přepis Vilému Slavatovi, ale není zde prostor pro podrobnější popis této dochované sady oděvních doplňků.³³⁾ Milena Hajná se také nevyjadřuje k předmětům podrobně, jen v popise obrázku zmiňuje, že se jedná o okruží s paličkovanou krajkou a upozorňuje na spornou tradici připisování Vilému Slavatovi.³⁴⁾ V restaurátorské zprávě Heleny Kastlové z roku 2017 se uvádí, že „Okruží a manžety jsou zhotoveny z jemného lněného plátna, lemovaného paličkovanou krajkou typu *reticella*.“, čímž přeneseně a ne zcela přesně charakterizuje typ vzoru použitého pro paličkování zcela odlišnou dobovou technikou šité krajky.³⁵⁾

POSTUP PRŮZKUMU

Provedli jsme určení dostavy použité textilie pod digitálním mikroskopem a ověření textilní suroviny pod optickým mikroskopem.³⁶⁾ Určovali jsme základní textilně-technologický průzkum a dále jsme se zaměřili na použité krejčovské prvky. U krajky byla provedena analýza pomocí mikrosnímků a videa provedeného digitálním mikroskopem. Pomocí programu Zoner Photo Studio 17 jsme vytvořili pro větší přehlednost pomocí umělé inteligence panoramatické pohledy vzoru. Součástí průzkumu reportu krajky bylo také vyhotovení pokusných vzorků paličkovaných z více barev měkkých vyšivacích přízí a pokus vytvořit vzory v měřítku 1:1 z bílé nitě.

POPIS

Základem okruží jsou dva stříhové díly v podobě obdélníků. Stříhový díl obepínající krk je střížen jako obdélník o rozměrech 46 cm na 7,3 cm.³⁷⁾ Jedná se o pruh lněného plátna o dostavě 18 na 16 nití na cm, zákrut nití osnovy i útku slabý ve směru Z.³⁸⁾ Tento základní konstrukční díl je zpracován přeložením z dvojitého materiálu, aby byl tvar lehce vyztužen. Na okraj, který při nošení směřoval vzhůru, je pak našit dekorativní plisovaný pruh, který vytváří charakteristickou siluetu tohoto typu límce. Dekorativní díl je dlouhý pravděpodobně 690 cm a široký 8,8 cm o dostavě 40 na 38 nití na cm, slabý zákrut nití osnovy i útku ve směru Z. Oba pruhy jsou k sobě spoje-

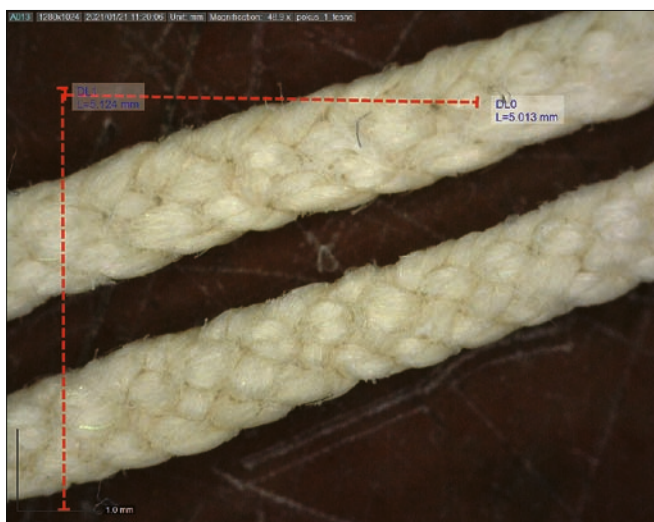

Obr. 6: Pár manžet tzv. *tacel* připisované tradici Vilému Slavatovi, dnes státní zámek Jindřichův Hradec, inv. č. JH2849a a JH2849b, stav 2021.

ny zřejmě následujícím postupem. Nejdříve byla našita plisovaná část zadním stehem k základnímu pruhu, následně byl základní pruh přehnut, prošit řadou pravděpodobně zadních stehů a na druhé straně zafixován pomocí obnitkovacího stehu.³⁹⁾ Na kratších stranách byly švové přídavky složeny dovnitř do vzniklého tunýlku a prošity obnitkovacím stehem. K zapínání je na základním pruhu obepínajícím v případě nošení krk vytvořená dvojice dírk a knoflík umístění blíže přeloženému okraji. Knoflík o průměru 1 cm dvojité perforovaný je lehce prohnutý, pravděpodobně našitý novodobě. Na základním pruhu je na kratším konci poblíž knoflíku ještě zašitá knoflíková díрка, původně obšitá smykovacím stehem, ale druhotně sešitá k sobě obnitkovacím stehem. Na okraji blíže plisovanému pruhu plátna jsou pak patrné u obou kratších stran ještě drobné kruhové dírk začištěné obnitkovacím stehem, které mohly sloužit k přichycení ozdobné tkanice k zavazování límce. Dekorativní pruh byl našíván již plisovaný, jelikož švy procházejí skrz hustě zhotovené sklady hluboké zhruba 3 mm. Stehy použité na všech místech jsou velmi jemné a jejich délka na líci se pohybuje kolem 0,2 cm. Plisovaný pruh je na vnějším okraji zakončen rolovanou záložkou širokou 0,2 cm prošitou obnitkovacím stehem. Stejným typem stehu je k okraji přichycena krajka. Od založeného okraje je v ploše plisování dochována řada dírek umístěných 0,8 cm od okraje, které sloužily pravděpodobně pro pomocnou niť. Šicí niť byla použita také lněná, dvounitná seskaná ze dvou pramenů ve směru Z do zákrutu S a na všech místech s viditelnými stehy na okruží i manžetách se jeví stejného typu.⁴⁰⁾

Vzhledem k tomu, že na okruží i na manžety jsou použity vzory krajky formované do špiček, které byly na přelomu 16. a 17. století velmi oblíbené, tak se na první pohled jeví, že na všechny tři kusy je použitý stejný vzorek, ale na okruží se nachází odlišný typ než na manžetách. Krajka našitá na okruží je široká celkově 2,2 cm a je zhotovena z jemné lněné nitě jednonitné v zákrutu S.⁴¹⁾ Technologicky

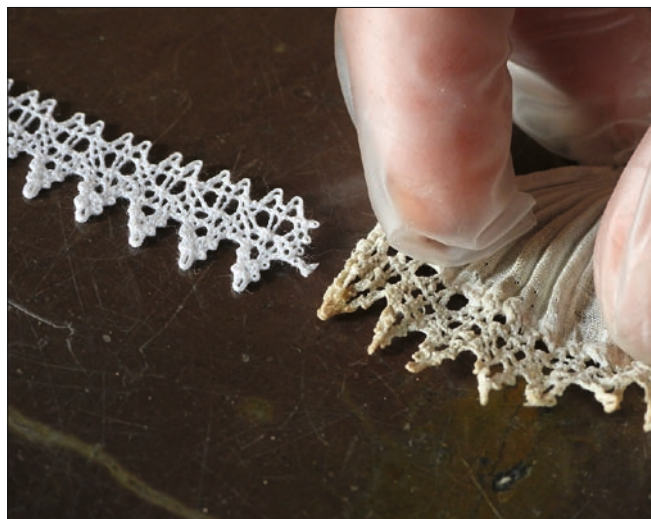

Obr. 7: Detail krajky manžet, šňůrky a zhotoveného modelu, stav 2023.

se jedná o paličkovanou krajkou pásového typu tvarovanou do ostrých špiček či zubů.⁴²⁾ Vzor je kombinací prostého kroucení páru paliček a řetízku, plátňového prohození a dírkové půdice. Nevyskytují se zde komplikovanější vazby. Jeho náročnost tkví v důmyslném střídání dvanácti párů, tj. dvojicí nití odvíjených z pracovních nástrojů tj. paliček.⁴³⁾ Celkový tvar drží pět tzv. svislých párů⁴⁴⁾ určující tři rovnoběžné linie, které ustalují tvar krajky. Ostatní potom v sedminásobném opakování tvoří jednotlivé špičky na volném zdobném okraji a očka na základním okraji krajky. (viz nákres č. 1) Historický vzor počítá s efekty, které se vytvoří vyšším napnutím některých částí pomocí silného zakroucení jednotlivých párů během práce krajčářky. Na kraje tak vzniká tvarový efekt na otvorech uprostřed základu jednotlivých dekorativních zubů, kdy vyšším napětím nití vyvolaným násobným kroucením se nitě obloukovitě prohnu směrem ven. Vnitřní pár v tomto místě odstupuje do stran a dolní špička se více rozevívá, což vytváří dojem oválného otvoru v tomto místě. Špičatý výběžek na horním okraji krajky je jednoduchý, jen z řetízku koncipovaný jako prosté očko přes špendlík. Pomocné špendlíky také pravděpodobně nebyly píchány do středu vazeb při prohození paliček, ale po prohození, protože v celé délce jsou i po natužení vazby uzavřené. Celkově krajka působí vzdušně, ale je velice pevná právě díky silnému skroucení všech párů během práce. Opticky je raport krajky rozdělený do dvou částí. Základem je pásový vzor, který místy napodobuje jednoduché šité ažury. Technologicky je v tomto místě velmi zajímavý způsob provázání jednotlivých sloupků, a to pomocí jediného páru, který prochází bez kroucení dalšími třemi. Na základní pás vzoru je pak připojena pasáž formovaná do trojúhelníkového zubu. Během práce se tak páry přelévají zleva doprava a současně vytvářejí obě vizuálně nesourodé části.⁴⁵⁾

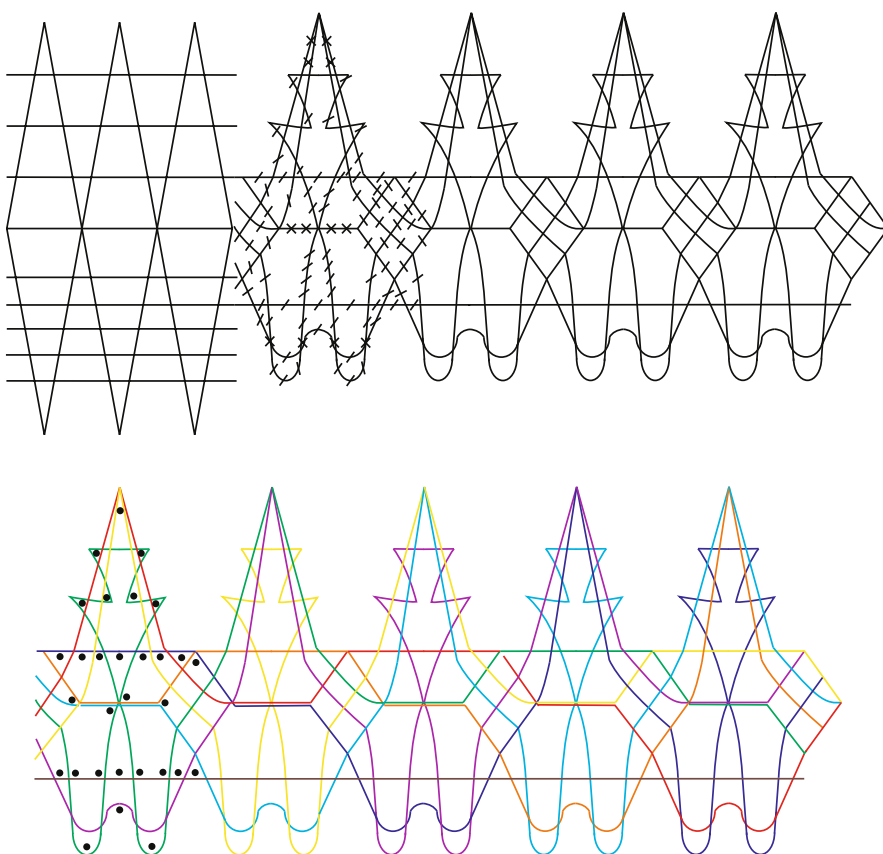
Základním dílem obou manžet je pruh lněného plátna o šířce 5,8 cm, který je u kusu JH2849b dlouhý celkem 16,5 cm a kusu JH2849a (vystavované vpravo) 16,3 cm.⁴⁶⁾ Postup šití obou manžet se shoduje s okružím. Plisované pruhy byly našité na základní stříhové díly na jednom z delších okrajů, pak byl šev prošit z líce zřejmě zadním stehem. Následně se základní pruhy přehnuly a záložka se přichytila na rubové straně manžety obnitkovacím ste-

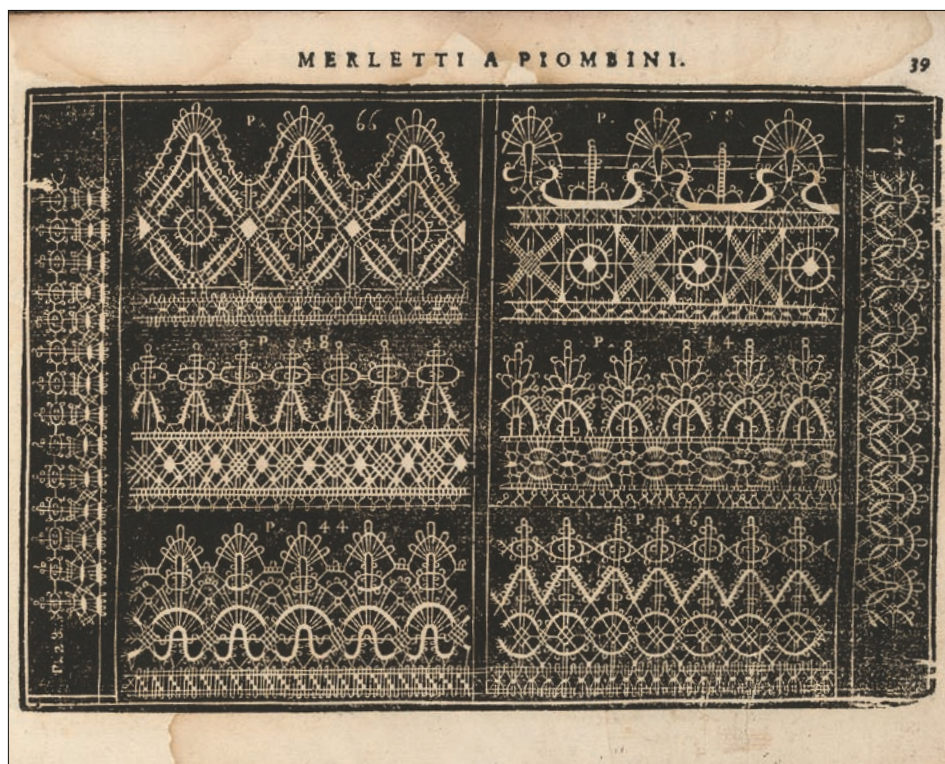
Obr. 8: Panoramatický mikrosnímek krajky manžet, stav 2021.

hem. Základní díly obou manžet mají při kratších okrajích zhotovené na obou stranách tři dírky o průměru 0,3 cm obšité obnitkovacím stehem. Je zajímavé, že obě manžety jsou vyhotoveny zcela totožně a na obou se v pravé části při pohledu z líce nachází 1,9 cm dlouhá knoflíková dírka obšitá rovněž obnitkovacím stehem jemnou bílou lněnou nití. Na levé straně je pak na obou manžetách z rubu přišita na půl přeložená jemná tkanice o celkové délce zhruba 10 cm, která je zhotovená rovněž z bílých lněných nití zřejmě technikou pletení na prstech.⁴⁷⁾ Jedná se o vzor široké tkanice z pěti smyček.⁴⁸⁾ Plátěné pruhy nabírané do manžet jsou široké v případě manžety vpravo 2,8 a vlevo 3 cm a oba dlouhé zhruba 145,5 cm. Pruh základní levé manžety (vpravo, JH2849a) je zhotoven z lněného plátna o dostavě 35 na 35 nití na cm a našitý plisovaný pruh rovněž z jemnějšího lněného plátna s dostavou 42 na 45 nití na cm.⁴⁹⁾ Lněná plátěná tkanina použitá na základní pruh pravé manžety (vlevo, JH2849b) má dostavu 31 na 34 na cm, k ní našitý dekorativní pruh 41 na 45 nití na cm. Všechny textilie použité na manžetách jsou zhotovené z lněných nití v lehkém zákrutu Z. Na vnější straně dekorativního pruhu je umístěna záložka vytvořená

Obr. 9: Nákras raportu krajky manžet: nahoře – základní geometrické pojetí vzoru a grafická podoba se značeným počtem kroucení; dole – barevně odlišený průběh jednotlivých párů a polohy špendlíků, hnědá linie – svislý pár (autorka podvínku J. Kottová, grafická úprava V. Pilná).

Obr. 10: Ukázka ze vzorníku Isabely Cataney Parasole z roku 1616. Dnes: Metropolitní muzeum, New York, inv. č. 19.51(1–46).

srolováním okraje o šíři 0,3 cm a k přehnutému kraji je přišita obnitkovacím stehem paličkováná krajka.

Jak již bylo uvedeno, na manžetách je použita krajka s odlišným raportem než na okružích. Charakterově se jedná o pásový vzor (tzv. pásková krajka) koncipovaný podobně do špiček či zubů, který je v protilehlé základové linii zakončen pomocí drobných oček. Krajka byla vyrobena v celkové šíři 1,4 cm z čistě lněné jednoduché nitě v zákrutu S.⁵⁰⁾ Celkově se na vzoru podílí osm párů. Jeden z nich umístěný blíže spodnímu okraji je určen jako svislý. Druhá opticky průběžná linie v horní části krajky je tvořená dvěma páry, které se za každým zubem pravidelně střídají. (viz nákras 2.) Zbýlých šest párů, které bychom mohli všechny označit jako vodící, v nepravidelném rytmu vyběhají do jednotlivých špiček tak, že se celý systém opakuje až po pěti zubech. Horní špička je tvořena jednoduchým očekem, po stranách má umístěné vždy dva ozdobné výběžky evokující pikotky, které jsou technologicky opět jen očkem z konkrétního páru.

ANALOGICKÉ PŘEDMĚTY

Jemného plisování vnějšího dekoračního pruhu nacházíme na košili Nilse Stura, která pochází z období před rokem 1567.⁵¹⁾ Stureho lněná košile byla opatřena 4 cm širokým ozdobným pruhem bez krajky, který byl však podobným způsobem silně skládán a všit do rovné části límce. Nejednalo se však o plisování jako na příkladu z Jindřichova Hradce, ale o jemné skládání, které bylo všito do límce obdobným způsobem, a okraj byl dále zafixován pomocí souvislé řady zadních stehů. Límce typu okružích vypracované samostatně se dále dochovaly např. ve dvou příkladech v Bavorském národním muzeu v Mnichově.⁵²⁾ Starší z nich je datováno mezi roky 1580 až 1600 a mladší do rozmezí 1590 až 1640. Obě jsou

vypracované s obdobně jemnými sklady, které zdánlivě připomínají plisování dochovaného kusu z Čech. Technologicky se však jedná o jemné sklady. V případě mladšího z Bavorských příkladů je zapínání řešeno podobně jako na jindřichohradeckém límci pomocí knoflíků, nicméně v tomto případě jsou použity dva. Ze známých dochovaných kusů jsou vizuálně i časově nejbližší příklady ze švédské Livruskamaren a Gallery of Costume, Platt Hall v Manchesteru.⁵³⁾ První ze zmíněných případů má na základním dílu našité tři dekorativní řasené pruhy, které jsou na vnějším okraji opatřené paličkovanou krajkou. Pruhy jsou na straně u základního dílu skládané, ale v ploše sklady drží hrany, a celá plocha tak působí plisovaně. Krajky použité na kus ze švédské Livruskamaren jsou několika vzorů, jeden je čistě pásový a sešitý s druhým zaobleným raporem s tulipánovými tvary umístěnými v jednotlivých obloučcích a třetí má hvězdovitý charakter.⁵⁴⁾ Manchesterský kus je obdobně silně nabíraný, v ploše ozdobného pruhu je plátno spíše hladké a na vnějším okraji má našitou také paličkovanou krajku se vzorem koncipovaným do obloučku. Vzor je technicky různorodější, na krajece je použita i plátnová vazba provedená z více párů paliček. Jemné plisování se pak dochovalo na límci, který už typologicky patří k charakteristickým tvarům raně barokní módy a dochoval se ve sbírkách Muzea Viktorie a Alberta.⁵⁵⁾ Límec datovaný kolem roku 1640 je proveden jako dvouvrstvý, dva jemně plisované pruhy lněného plátna jsou nabrány do úzkého základního dílu. Nabráení je však provedeno tak, že výsledný kus nemusí tvořit celý kruh na způsob okruží, ale obepíná krk jako komolý kužel. Janet Arnold dále uvádí ještě tři dochované okruží z různých evropských sbírek, ale charakterově jsou na nich méně blízké prvky.⁵⁶⁾

VYHODNOCENÍ PŘEDMĚTŮ

Vzhledem ke stáří okruží a obou manžet jsme předpokládali, že se v některých detailech mohou objevit i novodobé úpravy či správk. Pravděpodobně novodobý je knoflík našitý k zapnutí okruží, jelikož na analogických kusech jsou použité knoflíky oplétané nitěmi (viz výše). Vzhledem k tomu, že k zapínání okruží i manžet se někdy používalo pletených tkanic, je dále pravděpodobné, že smyčky na manžetách jsou vyrobeny později právě z tkanice původně určené k svázání manžet. Takové řešení naznačují řady dírek, které jsou po obou stranách manžet. Tkanice do takových otvorů byly provlékány přeložením na půl a protažením volných konců skrz vzniklou smyčku.⁵⁷⁾

Vzory obou typů krajece jsou geometrické a tvarovány do špiček, které byly na počátku 17. století stále oblíbené.

Obr. 11: Detail postav z votivního obrazu Zázračné zachránění místodržících Slavaty a Martinice při pražské defenestraci, po roce 1623. Dnes: státní zámek Telč, inv. č. T1119a (fotoarchiv NPU).

né.⁵⁸⁾ Nepodařilo se ztotožnit raporty jindřichohradeckých krajece s žádným z dochovaných nákresů, ale mezi vzory předkládané ve vzorníku Elisabety Parasole z roku 1616 nacházíme na straně 39 tři raporty a na straně 40 jeden, které mají v základu křížení ze čtyř „svazků“ použité na krajece z okruží.⁵⁹⁾ Na straně 39 se uprostřed vlevo nachází vzor v dolní části připomínající krajece z manžet. Starší vzorník Mattea Pagana obsahující předlohy použitelné pro paličkovanou krajku z roku 1559 charakterově blízké vzory nenabízí.⁶⁰⁾ Ač některé koncipoval autor předlohy tvary raportů na jedné straně do pravidelných zubů, jsou celkově mnohem jednodušší. Podobě časově blízký vzorník k předlohám Isabely Cataney Parasole i předpokládané době vzniku okruží vydal Matthias Mignerak v roce 1606.⁶¹⁾ Obsahuje také jeden vzor se základovým páskem tvořeným křížením ze čtyř „svazků“ použité na krajece okruží.⁶²⁾

ZÁVĚR

Příspěvek si vytýčil podrobněji popsat tři ojediněle dochované oděvní doplňky ze 17. století, které byly dosud prezentovány jen pro svou kulturně historickou hodnotu, a především dosud podrobněji nezkoumané dochované historické krajky. Z předloženého rozboru je patrné, že technologické provedení dochovaných kusů historického textilu je zajímavá „časová konzerva“ různých rukodělných technik a podrobný průzkum přináší řadu cenných poznatků k historickým textilním technikám. Na zdánlivě běžných prvcích dochovaných oděvů lze identifikovat dnes již sporadicky používané textilní techniky jako v případě šňůrky pletené na prstech, která se dochovala jen jako funkční součást manžet. Každý dochovaný kus je originál a popis jeho výrobního postupu a dalších technologických specifik pomáhá přiblížit způsob práce dobových výrobců

oděvů, ať už se jednalo o profesionální tvůrce či domácí výrobu. Podobně je tomu i v případě dvou raportů původních krajek, které v sobě reflektují, jak se podařilo zjistit, alespoň částečně prvky z dochovaných tištěných vzorníků pro ruční práce z počátku 17. století. Průzkum technologických specifik historických krajek z českých zemí napomáhá také při pochopení lokálních krajkářských tradic jako Vamberecko či Sedlecko, a je tedy zásadním zdrojem také pro etnografické studium pozdějších lidových krajek.⁶³⁾

Tento výsledek typu Jost vznikl v rámci výzkumného projektu „Vlákna paměti. Minulost a současnost vambereckého krajkářství“ id. č. DH23P03OVV022, financovaného z prostředků Ministerstva kultury – Program NAKI III – program na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti národní a kulturní identity na léta 2023 a 2030.

MGR. VERONIKA PILNÁ – NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV, ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVNÍŠTĚ V PLZNI,
PREŠOVSKÁ 7/171, 306 37 PLZEŇ
PILNA.VERONIKA@NPU.CZ

POZNÁMKY

- 1) Wams – historické označení pánské kabátce, přejato z němčiny. Více př. L. Kybalová, *Dějiny odívání – Renesance*. Praha 1996; A. Nachtmannová, *Mezi tradicí a módou – Odívání v Čechách od renesance k baroku*. Praha: NPÚ 2012; V. Pilná, *Oděv v západních Čechách 15. až 17. století*, Plzeň: NPÚ 2018 apod.
- 2) Není to jediný památný oděv, který byl na Jindřichově Hradci uchováván. Již Josef Novák zmiňuje v roce 1901 konvolut rokokových oděvů Rudolfa Černína a příkrývku Kateřiny z Monfortu, okruží a manžety však ne. Více J. Novák, *Soupis památek historických a uměleckých. Politický okres Jindřichovo-Hradecký*. Praha 1901, s. 110.
- 3) Tamtéž.
- 4) Informace ze systému CastIS pro vedení základní evidence mobiliárních fondů Národního památkového ústavu, přístup z 18. 10. 2023. Tzv. „vícenález“ je označení pozdějšího nálezů předmětů uložených na památkovém objektu od doby převzetí státem, ale nezaevidovaných Národní kulturní komisí.
- 5) V. Slavata, *Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty z Chlumu a z Košumberka ... od l. 1608 do 1619*. V. Jireček – J. Jireček edd., Praha 1866, s. 86.
- 6) Je známý příklad shody mezi závěti chrudimského měšťana Samuela Fontina a jeho votivním obrazem z chrudimského kostela Nanebevzetí Panny Marie. Více V. Pilná, o. c. v pozn. 2, s. 335–336.
- 7) Podrobně např. Š. Radostová ed., *Ad unicum I-2*. Praha: NPÚ 2018, s. 361–366.
- 8) Netno podotknout, že pokud by se jednalo skutečně o Slavaty dochované oděvní doplňky či dokonce spjaté s touto událostí, tak tento prvek mohl samozřejmě projít uměleckou licencí. Další dobový výjev defenestrace zhotovený rytcem Mathiasem Merianem v idealizované podobě pak ukazuje celou událost z interiéru a všichni tři defenestrování pánové mají na výjevu volně ložené límce, které byly v té době také velmi oblíbené. Viz J. P. Abelin, *Theatrum Europaeum 1618–1629*. Frankfurt 1635, s. 18 (<http://diglib.hab.de/periodica/70-a-hist-2f/start.html>).
- 9) E. Fučíková – L. Čepička, *Valdštejn a jeho doba*. Praha 2007. V katalogu jsou prezentovány př. jezdecké holinky, límec připisovaný Albrechtu z Valdštejna či opasek z Týna nad Vltavou, ale trabantská uniforma, oděvy z Českého Krumlova a zmíněné okruží s manžetami nikoliv. Ve fotodokumentaci autorky z výstavního sálu jsou však zdokumentovány, jak byly předměty na místě prezentovány.
- 10) Doprovodný katalog k výstavě vyšel pod stejným názvem E. Lukášová – L. Hytha – O. Klapetková edd., *Podoba a příběh: Portréty renesanční šlechty*. Kroměříž 2017.
- 11) A. Nachtmannová, o. c. v pozn. 1, s. 102; M. Hajná, *Šaty chodící – Každodennost a symbolika ve šlechtickém šatníku raného novověku*. České Budějovice 2016, s. 37.
- 12) E. Lukášová – V. Smolová, *Renesanční sídlo pánů z Hradce v nejstarších inventářích jindřichohradeckého zámku*. České Budějovice 2018.
- 13) Tamtéž, s. 51, 166–193.
- 14) A. Vondrušková – I. Prošková, *Krajkářství*. Praha 2004.
- 15) A. L. Čechová – A. Halíková, *Krajky, výšivky, stuhy, prýmky*. Praha 2004.
- 16) D. Veselská, *Krajky ze sbírek židovského muzea v Praze*. Praha 2004, s. 18–19. Nejstarší příklad krajky z roku 1608 ze sbírek Židovského muzea, původ: Pinkasova synagoga, paličková krajka z kovových nití, inv. č. ŽMP 012.678.
- 17) L. Baran – J. Staňková, *Tradiční textilní techniky*. Praha 2008, s. 91–102.
- 18) Reticela je jedním z typů šité krajky používané v 16. století. V české literatuře se obecně považuje za nejstarší druh krajky. Více A. L. Čechová – A. Halíková, o. c. v pozn. 15, s. 45; záměna např. u D. Veselské, o. c. v pozn. 17, s. 18–19.
- 19) E. Lukášová – L. Hytha – O. Klapetková edd., o. c. v pozn. 10, s. 56.
- 20) Umělecké hnutí zformované v Anglii přibližně mezi lety 1880 až 1920. Více A. Steven, *Hnutí historických řemesel*. Praha 1997.
- 21) Podrobně rozvádíme ve V. Pilná, *Dekorativní techniky 16. století a počátku 17. století*, in: *Textil v muzeu* 15, 2019, Brno, s. 5–6.
- 22) N. Jackson, *A History of Hand-made Lace*. London 1900. Zmiňuje též V. Pilná, o. c. v pozn. 22, s. 5.
- 23) P. Earnshaw, *Lace in Fashion: From the Sixteenth to the Twentieth Centuries*. Aylesbury 1982; týž, *A Dictionary of Lace*. Aylesbury 1982.
- 24) S. Levey, *Lace – A History*. Leeds 1983.
- 25) B. Fuhrmann, *Bobbin Lace: An Illustrated Guide to Traditional and Contemporary Techniques*. New York 1985.
- 26) H. Toomer, *Antique Laces: Identifying Types and Techniques*. Atglen 2001.
- 27) G. Dye, *Elizabethan Lace*. London 2009; týž, *Sixteenth and Seventeenth Century Bobbin Lace 1 – Gold and Silver Edgings*. London 2012a; týž, *Sixteenth and Seventeenth Century Bobbin Lace 2 – The Isham Samples and Other Linen Edgings*. London 2012 b; týž, *Sixteenth and Seventeenth Century Bobbin Lace 3 – Surface Decoration in Silk and Metal Thread*. London 2013; týž, *Sixteenth and Seventeenth Century Bobbin Lace 4 – Insertions and Borders*. London 2015; týž, *Introducing Bone Lace – A Beginner's Guide to Working Early Bobbin Lace*. London 2017.
- 28) R. O. Landini – T. Schoenholzer-Nichols – F. Sorber – A. Wanner edd., *Historische Spitzen, Die Leopold-Iklé-Sammlung im Textilmuseum St. Gallen*. Stuttgart 2018.
- 29) F. Pritchard ed., *Crafting Textiles*, Oxford – Philadelphia 2021.
- 30) E. Cormack – M. Majer edd., *Threads of Power: lace from the Textilmuseum St. Gallen*. New York 2022.
- 31) J. Arnold, *Patterns of Fashion 4 – The cut and construction of linen shirts, smocks, neckwear, headwear and accessories for men and women 1540–1660*. London 2008.
- 32) S. North – J. Tiramani edd., *Seventeenth-Century Women's Dress Patterns – book one*. London 2011; *Seventeenth-Century Women's Dress Patterns – book two*. London 2012; M. Braun – L. Costigliolo – S. North – C. Thorton – J. Tiramani, *Men's Dress Pattern 1600–1630*. London 2016.
- 33) A. Nachtmannová, o. c. v pozn. 1, s. 102.
- 34) M. Hajná, o. c. v pozn. 11, s. 37.
- 35) H. Kastlová, *Závěrečná restaurátorská zpráva – Okružní inv. č. HJ2848, Manžety – inv. č. JH2849, Chotíkov, 2017, rkp., s. 1.*
- 36) Původní průzkum byl zahájen v rámci přípravu na vystavení předmětů na hradě Velhartice v roce 2021, kdy byla kontaktována Mgr. Ivana Sieberová z Klatovského muzea. Průzkum však nebyl dokončen. Po získání podpory z projektu NAKI III se podařilo celé téma dokončit s restaurátorkou Jitkou Kottovou. Průzkum dochované materiálu provedla autorka článku, raporty krajek byly rekonstruovány Jitkou Kottovou.
- 37) Měřeno vždy ke švu, tj. bez záložky, která je skrytá ve švu. Míry uvádíme v centimetrech jak je to obvyklé v krejčovské praxi.
- 38) Určení textilní suroviny v roce 2021 provedla autorka společně s restaurátorkou Jitkou Kottovou.
- 39) Uvádíme pravděpodobný postup, ale u prošíání zadním stehem po přehnutí základního obdélníkového dílu nelze ověřit, jelikož nevidíme rubovou stranu švu.
- 40) Průměr nitě kolísá na měřených místech od 0,40 po 0,44 mm.
- 41) Průměr nitě kolísá na měřených místech od 0,207 do 0,297 mm.
- 42) Někdy se užívá také označení pásková krajka.
- 43) Základ paličkové práce jsou tzv. páry – tedy dvojice paliček s nitěmi. K vytvoření vazby paličkování potřebujete alespoň dva páry,

- tj. čtyři nitě, které se mezi sebou mohou provlékat a tím vytvářejí základní vazbu, která drží práci v požadovaném tvaru. Více k technologii paličkování L. Baran – J. Staňková, o. c. v pozn. 18, s. 91–102.
- 44) Vísavý pár je pár paliček, který ustaluje vzor. Nítě odvíjené z tohoto páru neprocházejí vzorem od kraje ke kraji, ale stále visí v svisle z podušky (herdule).
- 45) Hodnocení raportu z části vychází ze slovního popisu experimentální výroby restaurátorky Jitky Kottové.
- 46) Lze je odlišit i podle správký na tkanici, ze které je vyrobeno očko na manžetě.
- 47) Tvz. finger loop braiding – lze přeložit jako pletení či splétání tkanic na prstech. Jedná se o starou techniku výroby kaniček různých průřezů od kulatých po ploché, kdy se tkanice vytváří pomocí proplétání dvojitých nití mezi sebou. Technika byla velmi oblíbená ve vrcholném středověku a raném novověku. Více E. Benns – G. Barrett, Tak v Bowes Departed, A 15th century Braiding Manual Examined. London 2019.
- 48) Tamtéž, s. 39.
- 49) Odlišnosti mezi rozbohem jednotlivých použitých tkanin jsou minimální. Předpokládáme, že se jednalo o totožný materiál.
- 50) Průměr nitě kolísá na měřených místech od 0,241 po 0,327 mm.
- 51) J. Arnold, o. c. v pozn. 31, s. 21.
- 52) Tamtéž, s. 27.
- 53) Tamtéž, s. 29.
- 54) Tamtéž, s. 79.
- 55) Tamtéž, s. 29.
- 56) Tamtéž, s. 28, 30–31.
- 57) V. Pilná, o. c. v pozn. 1, s. 55.
- 58) Podrobný rozbor dochovaných předloh pro ruční práce publikován ve V. Pilná, o. c. v pozn. 21, s. 5–6.
- 59) Dochovaly se dva exempláře, v Bibliothèque nationale de France a Metropolitan Museum of Art, pro názornost zde uvádíme plnou citaci pro oba exempláře – I. C. Parasole, Teatro delle Nobili et Virtuose Donne (...), Rome 1616. Dnes: Paříž, Bibliothèque nationale de France, sig. RESERVE 4-LH-119. Dostupné on-line: <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb31057611j> (přístup 10. 4. 2019); týž, Teatro delle Nobili et Virtuose Donne (...), Rome 1616. Dnes: New York, Metropolitan Museum of Art, inv. č. 19.51(1–46). Dostupné on-line: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/355100> (přístup z 5. 4. 2019)
- 60) M. Pagano, Le Pompe, opera nova nella quale si ritrovano varie, & diversi sorti di mostre. Venezia: Matteo Pagano 1558. Dnes: Paříž, Bibliothèque nationale de France, sig. A-D4. On-line: <https://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb39317468r> (přístup 10. 4. 2019).
- 61) M. Mignerak, La Pratique de l'Aiguille, Paris: Jean Le Clerc 1605. Dnes Metropolitan Museum, New York, inv. č. 20. 50. 1(1–78). On-line: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/354009> (přístup z 8. 8. 2019).
- 62) Tamtéž, s. 77; Pro nalezení analogií jsme dále zkoušely procházet digitalizované sbírky prostřednictvím portálu eSbírky nebo vyhledávač Metropolitanu muzea v New York, Rijksmuseum a Livrustkammaren, ale s negativním výsledkem. Dostupné on-line: <https://www.metmuseum.org/art/the-collection>; <https://samlingar.shm.se/>; <https://www.esbirky.cz/>; <https://www.rijksmuseum.nl/> (opakovaný přístup do 28. 8. 2023)
- 63) Získané informace budou využity nejen při prezentaci okruží a manžet na zámku v Jindřichově Hradci, ale krajčářské předlohy najdou využití aktuálně v krajčářském školství či při edukaci v oblasti historické módy v muzeích a na dalších památkových objektech.
- Dye, G. 2009: Elizabethan Lace. London: Clevedon Press.
- Dye, G. 2012a: Sixteenth and Seventeenth Century Bobbin Lace 1 – Gold and Silver Edgings. London: Clevedon Press.
- Dye, G. 2012 b: Sixteenth and Seventeenth Century Bobbin Lace 2 – The Isham Samples and Other Linen Edgings. London: Clevedon Press.
- Dye, G. 2013: Sixteenth and Seventeenth Century Bobbin Lace 3 – Surface Decoration in Silk and Metal Thread. London: Clevedon Press.
- Dye, G. 2015: Sixteenth and Seventeenth Century Bobbin Lace 4 – Insertions and Borders. London: Clevedon Press.
- Dye, G. 2017: Introducing Bone Lace – A Beginner's Guide to Working Early Bobbin Lace. London: Clevedon Press.
- Earnshaw, P. 1982a: Lace in Fashion: From the Sixteenth to the Twentieth Centuries. Aylesbury: Shire Publications.
- Earnshaw, P. 1982 b: A Dictionary of Lace. Aylesbury: Shire Publications.
- Fučíková, E. – Čepička, L. 2007: Valdštejn a jeho doba. Praha: Academia.
- Fuhrmann, B. 1985: Bobbin Lace: An Illustrated Guide to Traditional and Contemporary Techniques. New York: Dover Publication.
- Hajná, M. 2016: Saty chodící – Každodennost a symbolika ve šlechtickém šatníku raného novověku. České Budějovice: NPÚ ÚOP v Českých Budějovicích.
- Jakson, N. 1900: A History of Hand-made Lace. London: Upcot Gill.
- Kastlová, H. 2017: Závěrečná restaurátorská zpráva – Okruží inv. č. HJ2848, Manžety – inv. č. JH2849, Chotíkov, 1 str.
- Kybalová, L. 1996: Dějiny odívání – Renesance. Praha: NLN.
- Landini, R. O. – Schoenholzer-Nichols, Th. – Sorber, F. – Wanner, A. edd. 2018: Historische Spitzen, Die Leopold-Iklé-Sammlung im Textilmuseum St. Gallen. Stuttgart: Arnoldsche.
- Levey, S. 1983: Lace – A History. Leeds: Routledge.
- Lukášová, E. – Hyfha, L. – Klapetková, O. edd. 2017: Podoby a příběhy: Portréty renesanční šlechty. Kroměříž: NPÚ ÚPS v Kroměříži.
- Lukášová, E. – Smolová, V. 2018: Renesanční sídlo pánů z Hradce v nejstarších inventářích jindřichohradeckého zámku. České Budějovice: NPÚ ÚOP v Českých Budějovicích.
- Nachtmannová, A. 2012: Mezi tradicí a módou – Odívání v Čechách od renesance k baroku. Praha: NPÚ.
- North, S. – Tiramani, J. edd. 2011: Seventeenth-Century Women's Dress Patterns – book one. London: Victoria and Albert Museum.
- North, S. – Tiramani, J. edd. 2012: Seventeenth-Century Women's Dress Patterns – book two. London: Victoria and Albert Museum.
- Novák, J. 1901: Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století, XIV: Politický okres Jindřich-Hradecký. Praha: Archoeologická komise.
- Pilná, V. 2018: Oděv v západních Čechách 15. až 17. století, Plzeň: NPÚ.
- Pilná, V. 2019: Dekorativní techniky 16. století a počátku 17. století, in: Textil v muzeu 15/2019, Brno, s. 5–16.
- Pritchard, F. ed. 2021: Crafting Textiles, Oxford – Philadelphia: Oxbow Books.
- Radostová, Š. ed. 2018: Ad unicum I–2. Praha: NPÚ.
- Steven, A. 1997: Hnutí historických řemesel. Praha: Svojtka a Vašut.
- Toomer, H. 2001: Antique Laces: Identifying Types and Techniques. Atglen: Schiffer Publishing.
- Veselská, D. 2004: Krajky ze sbírek židovského muzea v Praze. Praha: Židovské muzeum v Praze.
- Vondrušková, A. – Prošková, I. 2004: Krajčářství. Praha: Grada.

PRAMENY VYDANÉ

Slavata, V. 1866: Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty z Chlumu a z Košumberka... od l. 1608 do 1619. V. Jireček – J. Jireček edd., Praha: knižecí arcibiskupské knihtiskárny za Rohlička a Sieverse.

ON-LINE:

Abelin, J. P. 1635: Theatrum Europeanum 1618–1629. Frankfurt. On-line: <http://diglib.hab.de/periodica/70-a-hist-2f/start.htm> (přístup z 25. 8. 2023).

eSbírky, projekt. On-line: <https://www.esbirky.cz/> (opakovaný přístup do 28. 8. 2023).

Livruskammaren, Stockholm. On-line: <https://samlingar.shm.se/> (opakovaný přístup do 28. 8. 2023).

Mignerak, M. 1605: La Pratique de l'Aiguille, Paris: Jean Le Clerc. Dnes Metropolitan Museum, New York, inv. č. 20. 50. 1(1–78). On-line: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/354009> (přístup z 8. 8. 2019),

LITERATURA

Arnold, J. 2008: Patterns of Fashion 4 – The cut and construction of linen shirts, smoks, neckwear, headwear and accessories for men and women 1540–1660. London: MacMillan Publishers.

Baran, L. – Staňková, J. 2008: Tradiční textilní techniky. Praha: Grada.

Benns, E. – Barrett, G. 2019: Tak v Bowes Departed, A 15th century Braiding Manual Examined. London: Soper Lane.

Braun, M. – Costigliolo, L. – North, S. – Thorton, C. – Tiramani, J. 2016: Men's Dress Pattern 1600–1630. London: Victoria and Albert Museum.

Cormack, E. – Majer, M. edd. 2022: Threads of Power: lace from the Textilmuseum St. Gallen. New York: Bard Graduate Center.

Čechová, A. L. – Halíková, A. 2004: Krajky, výšivky, stuhy, prýmky. Praha: NLN.

Metropolitní museum, New York. On-line: <https://www.metmuseum.org/art/the-collection> (opakovaný přístup do 28. 8. 2023).

Pagano, M. 1558: Le Pompe, opera nova nella quale si ritrovano varie, & diversi sorti di mostre. Venezia: Matteo Pagano. Dnes: Paříž, Bibliothèque nationale de France, sig. A-D4. On-line: <https://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb39317468r> (přístup 10. 4. 2019).

Parasole, I. C. 1616: Teatro delle Nobili et Virtuose Donne (...), Rome: Mauritio Bona. Dnes: Paříž, Bibliothèque nationale de France, sig. RESERVE 4-LH-119. On-line: <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb31057611j> (přístup 10. 4. 2019).

Parasole, I. C. 1616: Teatro delle Nobili et Virtuose Donne (...), Rome: Mauritio Bona. Dnes: New York, Metropolitan Museum of Art, inv. č. 19.51(1-46). On-line: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/355100> (přístup z 5. 4. 2019).

Rijksmuseum, Amsterdam. On-line: <https://www.rijksmuseum.nl/> (opakovaný přístup do 28. 8. 2023).

DIE HALSKRAUSE UND MANSCHETTEN AUS DEM MOBILIAR DES SCHLOSSES JINDŘICHŮV HRADEC, VILÉM SLAVATA ZUGESCHRIEBEN

Die authentischen Kleidungsaccessoires aus dem 17. Jahrhundert stellen sowohl im tschechischen als auch europäischen Kontext eine Seltenheit dar. Zu ihnen zählt auch der Satz einer Halskrause und zwei Spitzenmanschetten, die im Schloss Jindřichův Hradec (Neuhaus) aufbewahrt sind. Der Satz der Accessoires aus Jindřichův Hradec stellt sehr populäre Textildenkmal dar, die mit Rücksicht zu ihrer Zuschreibung vielfach ausgestellt wurden. Der vorliegende Text legt sich als Ziel diese Kunstgewerbezeugnisse aus dem Blickpunkt der historischen Schneider- und Spitzentechnologie näher zu bringen. Er befasst sich mit gründlicher Beschreibung der Konstruktion dieser Stücke und der technologischen Lösung beider verwendeten Spitzentypen.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Die Halskrause, laut Tradition an Vilém Slavata zugeschrieben, heute Staatliches Schloss Jindřichův Hradec (Neuhaus), Best.-Nr. JH 2848, Zustand 2021 (alle Fotos V. Pilná, falls nicht anders angegeben).

Abb. 2: Halskrause, heute Staatliches Schloss Jindřichův Hradec, Best.-Nr. JH 2848, Detail vom 2848, Zustand 2021 (alle Fotos V. Pilná, falls nicht anders angegeben).

Abb. 3: Halskrause, Detail der Spitze und des gefertigten angefertigten Modells, Zustand 2023.

Abb. 4: Halskrause, Panorama-Mikroaufnahme der Spitze, Zustand 2021.

Abb. 5: Halskrause, Skizze des Rapports der Spitze: oben – Farbenunterscheidung des Verlaufs einzelner Paare und Lage der einzelnen Stecknadeln, hellblaue Linien – vertikale Paare; unten – grafische Gestalt des Musters mit eingezeichneter Zahl von Verdrehungen (Autorin des Klöppelbriefs J. Kottová, grafische Gestaltung V. Pilná).

Abb. 6: Paar Manschetten-Handkrausen (sog. Tätzlein), laut Überlieferung an Vilém Slavata zugeschrieben, heute Staatliches Schloss Jindřichův Hradec, Best.-Nr. JH2849a, JH2849b. Foto Autorin, 2021.

Abb. 7: Detail der Spitze der Manschetten und des gefertigten Modells. Foto Autorin, 2023.

Abb. 8: Manschetten, Panorama-Mikroaufnahme der Spitze, Zustand 2021.

Abb. 9: Spitze der Manschetten, Skizze des Rapports: oben – geometrische Grunderfassung des Musters und grafische Gestalt mit der Zahl von Verdrehungen; unten – Farbenunterscheidung des Verlaufs einzelner Paare und der Lage der Stecknadeln; braune Linie – vertikales Paar (Autorin des Klöppelbriefs J. Kottová, grafische Gestaltung V. Pilná).

Abb. 10: Musterbuch von Isabela Catanea Parasole, 1616, Probe. Heute Metropolitan Museum New York, Best.-Nr. 19.51(1-46), OA – Open Access.

Abb. 11: Votivbild der Wunderrettung der Statthalter Slavata und Martinic beim Prager Fenstersturz 1618, nach 1623, Detail der Figuren. Heute Staatliches Schloss Telč, Best.-Nr. T1119a. Nationalinstitut für Denkmalpflege, Fotoarchiv.

(Übersetzung Jindřich Noll)

PRAŽSKÝ SOCHAŘ PETR PRACHNER (1744–1807) – JEHO STUDIJNÍ ZAHRANIČNÍ CESTY A PODÍL NA VÝZDOBĚ NOVÉ MINCOVNY V PRAZE

KRYŠTOF LOUB

Petr Prachner (1744–1807), a Sculptor of Prague – His Study Travels Abroad and Contribution to the Decoration of the New Mint in Prague

The article deals with the study travels of the Prague sculptor Petr Prachner (1744–1807) to academies in Amsterdam, London, and Mannheim as well as his work in Vienna. Prachner's academic training and foreign experience were later reflected in his sculpture decoration of the New Mint in the Old Town of Prague. Not only do the archival sources help to restore the operation of the sculpture workshop of Petr's father Richard Jiří Prachner (1705–1782) in greater detail, but they also correct our perspective on Prague sculpture art of the second half of the 18th century.

Key words: Petr Prachner – Ignác František Platzer – Johann Prachner – Baroque – Classicism – Prague – sculpture – academies of art

Príspevok sa venuje studijným cestám pražského sochaře Petra Prachnera (1744–1807) na akademiích v Amsterdamu, Londýně a Mannheimu a také sochařovu působení ve Vídni. Toto akademické školení a zahraniční zkušenosti se pak odrazily i na jeho sochařském díle na Nové Mincovně na Starém Městě pražském. Archivní prameny tak pomáhají nejen detailněji rekonstruovat fungování sochařské dílny Petrova otce Richarda Jiřího Prachnera (1705–1782), ale také korigují náš pohled na sochařství druhé poloviny 18. století v Praze.

Klíčová slova: Petr Prachner – Ignác František Platzer – Johann Prachner – baroko – klasicismus – Praha – sochařství – umělecké akademie

<https://doi.org/10.56112/pp.2023.2.06>

Sochařství druhé poloviny 18. století v Praze může na první pohled budit dojem probádaného tématu. Význam si udržuje především monografie sochařské rodiny Platzerů od Zdeňky Skořepové,¹⁾ ale také mnohé práce Oldřicha Jakuba Blažička²⁾ a dalších autorů.³⁾ Při detailnější rešerši literatury si ale záhy uvědomujeme, že je situace mnohem komplikovanější, protože v dosavadním stavu poznání zůstává stále mnoho bílých míst. V Praze v druhé polovině 18. století tvořilo mnoho několikageneračních sochařských dílen. Jmenujme například Kabourky, Lederery, Šlancovské či Ublakery. Jejich zástupcům však můžeme připisat pouze několik málo děl, pokud vůbec nějaká. Podobně nedostatečně je poznána tvorba umělecké rodiny Prachnerů. Zatímco konvolut identifikovaných prací zakladatele dílny